

Polokeře nebo vytrvalé (u nás zpravidla jednoleté) byliny. Listy jednoduché, v dol. části lodyhy vstřícné, nahoře zpravidla střídavé, celokrajné, se zpeřenou žilnatinou. Květenství hrozen s listeny, řidčeji jednotlivé květy v úžlabí listenů. Květy velké; kalich hluboce, ± stejnoměrně 5cípý, mnohem kratší než korunní trubka; koruna šklebivá, vně žláznatě chlupatá, korunní trubka válcovitá, na bázi na svrchní straně vydutá, avšak bez zřetelné ostruhy, na konci uzavřená k sobě přitisklými pysky, hor. pysk dvoulaločný, dol. pysk 3laločný; tyčinky 4, dvoumocné, přirostlé ke korunní trubce, pátá tyčinka redukována na velmi drobné šupinovité staminodium; blizna hlavatá. Tobolky zobánkaté, se 2 nestejnými pouzdry, hor. pouzdro delší a na konci užší než dolní, otevírající se jediným apikálním otvorem, dol. pouzdro kratší a širší, otevírající se 2 apikálními otvory. Semena četná, zploštělá, se sítnatou skulpturou. – Asi 40 druhů, rozšířených především v z. Středoze­mí a jz. části Severní Ameriky, některé se běžně pěstují a zplaňují, zejména v mírném pásu s. polokoule.

1. *Antirrhinum majus* L. – hledík větší

Tab. 54/3

Antirrhinum majus LINNAEUS Sp. Pl. 617, 1753.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 1081. – Extra fines: SENNEN Pl. Esp., no 5373, 5930.

Vytrvalé, u nás zpravidla jednoleté byliny. Lodyha přímá, 20–100 cm vys., zpravidla lysá. Listy v dol. části lodyhy vstřícné, výše střídavé, čárkovité až vejčité, 10–70 mm dl., 2–20 mm šir., 2–12× delší než široké, na bázi klínovité, celokrajné, lysé nebo drobně žláznaté. Hrozen zpravidla žláznatý, řidčeji lysý; listeny vejčité, 2–10 mm dl., květní stopky 2–15 mm dl. Květy velké, kališní cípy mnohem kratší než koruna, vejčité až polokruhovitě, 6–8 mm dl., tupé; koruna šklebivá, až 30 mm dl., pestře zbarvená, v různých odstínech červené, růžové, fialové, oranžové a žluté nebo bílá, řidčeji koruna vícebarevná, hor. pysk těsně přiléhá k dol. pysku, v ústí dol. pysku 2 podélné valy. Tobolky 10–14 mm dl., válcovité, žláznatě chlupaté nebo lysé. Semena sítnatá, s vyniklými ostrými zoubkovanými hranami políček. V–IX. Tf, (Hkf).

2n = 16 (extra fines)

9. *Misopates* RAFIN. – šklebivec *)

Misopates RAFINESQUE Autikon Bot. 158, 1840.

Lit.: ROTHMALER W. (1943): Zur Gliederung der Antirrhineae. Feddes Repert. 52:16–39. – MAHAL C. et PAL M. (1984): *Antirrhinum orontium* complex: biosystematic studies. Proc. Indian Acad. Sci., Pl. Sci., 93:455–458.

Jednoleté byliny. Listy na bázi lodyhy vstřícné, v hor. části střídavé, celokrajné, žilnatina zpeřená. Květenství hroznovité, s listeny. Kalich hluboce členěný, 5cípý, cípy výrazně nestejně, delší než korunní trubka; koruna šklebivá, dol. pysk přitisklý k hornímu, v ústí s podélným hrbolkem, ostruha chybí. Tobolky vejcovité, svrchní pouzdro otvírající se víčkem, spodní 2 apikálními otvory. Semena zploštělá, na jedné straně hladká a s kýlovitým okrajem, na druhé straně se širokým, zvlněným a papilnatým okrajovým va­lem, uzavírajícím jemně bradavčitý střed. – 2–3 druhy, s areálem od Kapverdských ostrovů přes s. Afriku do j., z. a stř. Evropy a zasahující až do v. Afriky a Indie, s centrem rozšíření ve Středoze­mí. Na území ČR zasahuje pouze jediný druh.

*) Zpracoval V. Grulich

Běžně pěstovaný druh, místy zplaňuje na ru­mištích a skládkách s organickým odpadem, zvláště v okolí hřbitovů. Vzácněji v teplejších ob­lastech přečkává zimu a má charakter vytrvalé rostliny. Výjimečně se v nejteplejších částech ČR zapojuje do vegetace kamenných zdí a skalních štěrbin svazu *Centrantho-Parietarion* (např. Mi­kulov, skály a zídky v areálu zámku). Pochází ze z. Středoze­mí, kde vytváří více vnitrodruhových taxonů, jako zplanělý se rozšířil v j. a z. Evropě a na Blízkém východě, přechodně zplaňuje i ve stř. Evropě. Pěstované rostliny jsou pravděpo­dobně hybridního původu.

V ý z n a m: V kultuře ve výsadbách okras­ných letniček na zahrádkách i na veřejných pro­stranstvích se pěstuje velké množství kultivarů, lišících se především výškou lodyhy, způsobem větvení, barvou a velikostí květů. Zahradnická praxe sdružuje tyto kultivary do 4 základních skupin: rostliny s výškou 80–100 cm (skupina *Majus*), vysoké 60–80 cm (skupina *Elatum*), lo­dyha 40–60 cm vys. (skupina *Nanum*) a zakrslé typy s lodyhou 10–20 cm vys. (skupina *Pumilum*).

1. *Misopates orontium* (L.) RAFIN. – šklebivec
přímý Tab. 54/1

Misopates orontium (LINNAEUS) RAFINESQUE Autikon
Bot. 158, 1840. – Syn.: *Antirrhinum orontium* L. Sp. Pl. 617,
1753.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 380. –
TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 1082. – Extra fines: Fl. Lusit.
Exs., no 1060, 1061. – Fl. Siles. Exs., no 1068. – Herb. Fon-
tanes. Norm., no 52 (ut *M. grandiflorum*). – Pl. Bulg. Exs.,
no 582.

Jednoleté byliny. Lodyha přímá, (5–)20–50
cm vys., zpravidla chudě větvená s větvemi při-
mými, na bázi lysá nebo řídce chlupatá, nahoře
zpravidla žláznatá. Listy krátce řapíkaté, čárko-
vitě nebo podlouhlé, 20–50 mm dl., 2–7 mm šir.,
v dol. části lodyhy vstřícné, nahoře zpravidla
střídavé. Jednotlivé květy v úžlabí listenů tva-
rem podobných listům, skládající řídský termi-
nální hrozen; květní stopky v době květu velmi
krátké, za plodu asi 4 mm dl., alespoň pod květy
žláznaté. Kalich 10–17 mm dl., kališní cípy čár-
kovité, nestejně, delší kališní cípy asi o 1/2 delší
než krátké; koruna šklebivá, 10–15 mm dl.,
kratší nebo stejně dlouhá jako kalich, růžová.
Tobolky 8–10 mm dl., nafouklé, žláznatě chlu-
paté. Semena 0,8–1,2 mm dl., 0,5–0,7 mm šir.,
na hladké straně s nízkým podélným žebrem.
VI–IX. Tf.

$2n = 16$ (extra fines)

Variabilita: Z fyt. o. 9. Dol. Povlt. byla popsána var.
glabrescens (TOCL et ROHLENA), která se vyznačuje bohatě
větvenou, zcela lysou lodyhou a velmi dlouhými a téměř ly-
sými květními stopkami. Jedná se však o taxonomicky nevý-
znamnou odchylku. Větší šíře variability byla zaznamenána
v jz. Evropě, zvláště na Pyrenejském poloostrově, kde byl od-
lišen typ s většími, světle růžovými nebo bělavými květy a té-
měř lysou lodyhou, který bývá v novější literatuře hodnocen
na druhové úrovni jako *M. calycinum* РОТНМ. Podobné rost-
liny nebyly na našem území pozorovány.

Ekologie a cenologie: Pole a úhory, na-
rušená místa na okrajích cest, zpravidla v neza-
pojené vegetaci. Častěji na lehčích hlinitých pů-
dách, dostatečně zásobených živinami, místům
bohatým na dusík se vyhýbá, preferuje výslunná
stanoviště. Převážně ve vegetaci svazu *Caucali-
dion lappulae* a *Sherardion*.

Rozšíření v ČR: V minulosti roztroušeně
až vzácně v termofytiku a teplejších částech me-
zofytika, pouze výjimečně v oreofytiku. Pravdě-
podobně zcela chyběl v některých částech j., z.

a s. Čech a na Českomoravské vrchovině, údaje
rovněž chybějí z převážné části Slezska. Nej-
více nálezů pochází z okolí Prahy, Olomouce
a z jz. Moravy. Do současné doby druh silně
ustoupil, v 90. letech byl velmi ojediněle po-
zorován pouze ve fyt. o. 7. Středočes. tab. (Mi-
nice u Kralup nad Vltavou), ve fyt. o. 16. Znoj-
brn. pah. (Znojmo-Hradiště; Popice u Znoj-
ma), u Brna ve fyt. p. 20b. Hustop. pah. a v oko-
lí Prostějova ve fyt. p. 21a. Han. pah. (Lípa)
a fyt. p. 71c. Drah. podh. (Hamry). V planárním
až suprakolinním stupni (max.: Polečnice, ca
780 m).

T: 1. Doup. pah. (Maššov), 3. Podkruš. pán. (Chomutov),
4. Loun.-lab. střed. (vz.), 5. Terez. kotl. (vz.), 6. Džbán (vz.),
7. Středočes. tab. (v minulosti roztr.; Minice, 1997), 8. Čes.
kras (dříve roztr.), 9. Dol. Povlt. (v minulosti více loka-
lit), 10. Praž. ploš. (dříve roztr.), 11. Stř. Pol. (vz.), 12. Dol.
Pojiz. (Mladá Boleslav), 13. Rožď. pah. (dříve roztr.), 14.
Cidl. pán. (Hořice v Podkrkonoší), 15. Vých. Pol. (Očelice),
16. Znoj.-brn. pah. (roztr., v minulosti místy hojně), 17. Mi-
kul. pah. (Mikulov), 18. Jihomor. úv. (Napajedla), 19. B.
Karp. step. (Korytná; Šumice), 20. Jihomor. pah. (v minulosti
roztr.), 21. Haná (dříve dosti hojně). – M: 28. Tep. vrchy (vz.),
29. Doup. vrchy (vz.), 31. Plz. pah. (dříve roztr.), 32. Křivokl.
(vz.), 33. Branž. hv. (Chudenice), 35. Podbrd. (vz.), 36. Ho-
raž. pah. (Pole), 37b. Suš.-horaž. váp. (Horažďovice; Hejná),
37f. Strak. váp. (Domanice), 37i. Chvalš. Předšum. (Poleč-
nice), 37l. Českokr. Předšum. (v minulosti roztr.), 39. Tře-
boň. pán. (Kozí hrádek u Tábora), 41. Stř. Povlt. (v minulosti
roztr.), 42. Votic. pah. (vz.), 45. Verneř. střed. (Velká Javor-
ská), 51. Polom. hory (Tupadly), 52. Ral.-bez. tab. (Bezděz),
53. Podješ. (Česká Lípa), 56. Podkrk. (Prosečné), 60. Orl.
opuky (Val), 62. Litomyš. pán. (Sloupnice), 63. Českomor.
mezih. (v minulosti více lokalit v okolí Moravské Třebové),
64. Průh. ploš. (dříve roztr.), 65. Kutnoh. pah. (dříve vz.), 67.
Českomor. vrch. (Cizkrajov), 68. Mor. podh. Vysoč. (v mi-
nulosti roztr.), 70. Mor. kras (vz.), 71. Drah. vrch. (v teplej-
ších částech roztr.), 73. Hanuš.-rychleb. vrch. (Bohutín), 76.
Mor. brána (vz.), 77. Středomor. Karp. (vz.), 78. B. Karp. les.
(vz.), 79. Zlín. vrchy (dříve roztr.), 80. Stř. Pobeč. (dříve dosti
hojně), 82. Javorn. (Kychová), 83. Ostr. pán. (Ostrava, více
lokalit), 84. Podbesk. pah. (dříve roztr.). – O: 88g. Hornovlt.
kotl. (Olšina).

Celkové rozšíření: Souvisle rozšířen od Kapverd-
ských, Kanárských a Azorských ostrovů přes Středozemí
(s. Afrika od Maroka po Egypt, j. Evropa) až na Blízký
východ, v Evropě zasahuje na sever na Britské souostroví
a do j. Skandinávie. Ve střední Evropě má charakter ar-
cheofytu, v s. Evropě je výskyt druhotný. Dále byl zjištěn
v Etiopii, na východě ještě ve Střední Asii a v Indii. Synan-
tropní výskyt byl podchycen v Severní Americe. – Mapy:
HULTÉN FA 1968:793; MEUSEL et al. 1978:392; HULTÉN
NE:817.

Tab. 54: 1 *Misopates orontium*, 1a – květ. – 2 *Microrrhinum minus*, 2a – květ. – 3 *Antirrhinum majus*, 3a – dolní listy,
3b – květ.

